

ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ-ГЛОБАЛІЗАТОРАМИ (НА ПРИКЛАДІ США І КИТАЮ)

Розвиваючи двосторонні відносини зі США, Україна природно враховує ту виняткову роль, яку відіграє ця держава у сучасному світі, передусім економічний, політичний та військовий виміри її впливовості. У розбудові відносин зі США Україна виходить з необхідності встановлення відносин стратегічного партнерства, оскільки США на сьогодні є безперечним лідером в процесах економічної та фінансової глобалізації, а також розвитку новітніх технологій – тобто тих чинників, які матимуть вирішальне значення для поступу людства у новому столітті.

У своїй інавгураційній промові 30 листопада 1999 р. Президент України Л.Д.Кучма визначив "одним з ключових зовнішньополітичних напрямків" розвиток відносин стратегічного партнерства зі Сполученими Штатами Америки, державою, що є "світовим лідером, який надав Україні за роки її незалежності неоціненну політичну, фінансову, економічну і технічну допомогу", а вперше термін «стратегічне партнерство» стосовно відносин Україна - США прозвучав на офіційному рівні 19 вересня 1996 р. — під час оголошення одночасно в Києві та Вашингтоні про створення міждержавної комісії Кучма-Гор.

5 червня 2000 р. в Спільній заяві Президентів України та США було підтверджено "зобов'язання розвивати та поглиблювати стратегічне партнерство між Україною і Сполученими Штатами у XXI столітті". На сьогодні між Україною та США розвинута потужна договірно-правова база, яка охоплює майже всі сфери і нараховує понад 90 різнопланових документів.

Основоположним документом двосторонніх відносин є Хартія українсько-американського партнерства, дружби і співробітництва, яку було підписано президентами України та США в листопаді 1994 р. під час державного візиту до США Президента України Л.Д.Кучми. Важливим кроком у процесі поглиблення двостороннього діалогу на найвищому рівні та, відповідно, суттєвого зміцнення двосторонніх відносин, був перший державний візит в Україну Президента США У.Клінтона 11-12 травня 1995 р., результатом якого стало підписання двома Президентами Спільної заяви, де відзначено підтримку США демократичних і ринкових перетворень в Україні, її політичного суверенітету та територіальної цілісності, процесу інтеграції України в європейське та світове співтовариство.

Важливими подіями у розвитку дієвого двостороннього діалогу між Україною та США в 1998 та 1999 рр. стали робочий візит в Україну Віце-президента США А.Гора 22-23 липня 1998 р., в рамках якого було

проведено Друге пленарне засідання Українсько-американської міждержавної комісії (УАМК-II), та робочий візит до Києва Держсекретаря США М.Олбрайт 6 березня 1998 р., робочий візит Прем'єр-міністра України В.Пустовойтенка до США (2-3.02.99).

Помітну роль у двосторонніх відносинах України з США відіграв робочий візит Президента України Л.Д.Кучми до США з метою участі у Першому засіданні Комісії Україна-НАТО та РСАП на найвищому рівні в рамках ювілейного самміту НАТО (22-25 квітня 1999 р.). Внаслідок проведених зустрічей з офіційними представниками США, американська сторона засвідчила прагнення і готовність визнавати особливу роль України в зміцненні миру і безпеки в регіоні, розвивати відносини стратегічного партнерства з Україною. Особливу увагу в ході двосторонніх переговорів приділено підтримці економічних реформ в Україні з боку США, зокрема, через міжнародні фінансові організації. З метою забезпечення продовження та розширення співробітництва з МВФ і Світовим банком, а також для конкретизації стратегії цієї співпраці на найближчий період Президент України Л.Д.Кучма провів переговори з керівництвом міжнародних фінансових організацій - Директором-розпорядником МВФ М.Камдессю та Віце-президентом Світового банку Й.Лінном.

Разом з тим найбільш визначальною подією 1999 р. у двосторонніх відносинах України з США став робочий візит Президента України Л.Д.Кучми для участі в Третьому пленарному засіданні Українсько-американської міждержавної Комісії 8 грудня 1999 р. В ході зазначеного візиту відбулись зустрічі Президента України з Президентом США У.Клінтоном, Віце-президентом А.Гором, міністрами фінансів Л.Саммерсом та енергетики У.Річардсоном, групою членів Конгресу США, президентом Світового Банку Дж.Вульфенсоном та директором-розпорядником МВФ М.Камдессю. В рамках Третього пленарного засідання Комісії було підписано 13 двосторонніх документів. Зазначений візит Президента України став визначальним тим, що надав потужного поштовху розвитку відносин України з США і фактично започаткував новий етап взаємин між країнами.

Можна навести й інші приклади зустрічей на найвищому рівні представників української та американської влади. Це і візит Державного секретаря США М.Олбрайт 14-15 квітня 2000 р., під час якого відбулись зустрічі з Президентом України Л.Д.Кучмою та Прем'єр-міністром України В.А.Ющенком, візит В. А. Ющенка у травні 2000 р. до США.

Найбільш значною подією у двосторонніх відносинах України зі США у 2000 р. став візит Президента США У.Клінтона в Україну 5 червня. Зазначений візит відбувся в рамках останнього європейського турне Президента США, в ході якого У.Клінтон відвідав Португалію, Німеччину, Росію і Україну. З точки зору американської сторони, офіційний візит

Президента США У.Клінтона в Україну був покликаний "висловити підтримку Україні та зусиллям, які вона докладає у напрямку реформ" та "продемонструвати стратегічне партнерство"[2, 85-86].

Окрім особливого наголосу, що здійснюється Україною на розвитку двосторонніх відносин зі США в політичній сфері, важливим центром двосторонніх відносин України зі США є співпраця в економічній та торговельній сферах.

В Україні діє більше тисячі підприємств за участю американського капіталу. Загальний обсяг прямих американських інвестицій в економіку України є найбільшим у порівнянні з іншими країнами, нараховує 629,3 млн. дол. США, складаючи 17,5 % від загального обсягу інвестицій.

За обсягами експортних поставок з України США займають 9 місце серед торговельних партнерів нашої країни. За обсягами імпорту – 5 місце.

Слід відзначити активний ріст обсягів двосторонньої торгівлі в поточному році. За інформацією Держкомстатистики України товарообіг України з США за 11 місяців 2000 р. склав 996,78 млн. дол. США. При цьому експорт з України до США становив 681,49 млн. дол. США, імпорт – 315,29 млн. дол. США, сальдо торговельного балансу було позитивним для України і становило 366,28 млн. дол. США [6].

Важливе значення має щорічна технічна допомога Україні, виділення якої передбачено "Законом США про підтримку свободи в нових незалежних державах". Така вагома підтримка надається нашій державі через Агентство міжнародного розвитку США (АМР) шляхом відкриття кредитних ліній і надання гарантій через Ексімбанк США, комерційне фінансування Корпорацією з закордонних приватних інвестицій (ОПІК) та інші програми, які фінансуються міністерствами і відомствами США. У 1998 фінансовому році обсяг цієї допомоги становив 225 млн. дол., у 1999 р. – 195 млн. дол., у 2000 р. – 169 млн. дол. Зменшення у порівнянні з минулими роками коштів для допомоги нашій державі пояснюється загальним зменшенням суми допомоги всім державам, що підпадають під дію цього закону.

Україна, в якій залишається розвиненим науковий потенціал в космічній галузі, надає особливого значення співробітництву з США у цій сфері. Позитивними результатами розвитку такої співпраці стала участь України в проектах "Sea Launch" та "Global Star". В рамках візиту до України Президента США У.Клінтона 5 червня 2000 р., президентами обох країн було оголошено про припинення дії двосторонньої Угоди щодо торгівлі в галузі комерційних послуг із космічних запусків від 1996 р., завдяки чому підприємства обох країн матимуть можливість залучатися до спільних проектів у галузі комерційних космічних запусків без кількісних обмежень[2].

Різде похолодання відносин між Україною та США наступило на початку 2001 р. після початку "касетного скандалу", в якому були замішані

найвищі посадові особи нашої держави. І хоча офіційно американська адміністрація заявляла, що це внутрішня справа самої України, проте незрозумілі дії українського керівництва, яке, замість того, щоб законно довести свою непричетність до вбивства журналіста, інших епізодів, вказаних на плівках, намагалося недемократичними методами цей скандал зам'яти, а також намагання США відігравати роль світового судді та підтримка ними опозиційних сил призвели до різких випадів зі сторони американських чиновників щодо України.

На адресу України полилися числені звинувачення зі сторони західних чиновників, у тому числі і представників США. Наприклад, помічник держсекретаря США Е. Пармлі, при представленні звіту держдепартаменту США про став з прав людини, порівняв стан свободи слова в Україні з Узбекистаном. До цього можна додати шквал критичних статей у провідних західних, і насамперед американських виданнях.

Саме в цей час українська зовнішня політика різко повернула на Схід, чому дуже посприяла абсолютна підтримка Москви українського керівництва, насамперед Президента Кучми, оскільки Прем'єр – міністр В. Ющенко опинився у дуже своєрідній ситуації, оскільки, будучи другою людиною в країні, не тільки не був причетний до скандалу, а і зберіг хороші стосунки з представниками адміністрації Д. Буша, в той час як Президент фактично став невідзним і зустрічався тільки з лідерами країни СНД.

Поведінка США впродовж "касетного скандалу" спричинила різкий сплеск "антиамериканізму" серед владної еліти України, що яскраво можна було побачити у програмах державного телеканалу УТ-1. Провідною версією походження "Кучмагейту" стає "американська", нібито США поставили мету змінити керівництво країни, насамперед президента, який не зміг, або не захотів розвчати глибокі структурні реформи, що дозволили б Україні з країни напівкримінальної перетворитися на країну демократичну не тільки за назвою, а й по суті. Як варіант наступника називалося ім'я Ющенка[4, 7].

Проте, довго така ситуація продовжуватися не могла, оскільки США не могли допустити тісного зближення України і Росії, а Україна не може собі дозволити прохолодні стосунки з державою № 1 у світі. Крім того, слід сказати, що таке похолодання відносин супроводжувалося деклараціями про європейський вибір, інтеграцію до ЄС, що виглядало дуже дивно, оскільки при русі у напрямі до ЄС обов'язковим є вступ до СОТ, де США є основним та найбільш впливовим законодавцем.

Саме тому, до кінця весни 2001 року масові опозиційні акції закінчуються, а внутрішньо- та зовнішньополітична криза породжена "касетним скандалом", потрохи закінчується.

Події 11 вересня 2001 р. поставили далеко назад в ієрархії американських інтересів українське питання, а Україна відразу і безумовно

підтримала США та союзників у боротьбі проти світового тероризму і надала свій повітряний простір для літаків Альянсу.

Говорячи про американський вектор зовнішньої політики України, слід мати на увазі, що Україна та США незрівнянні за своїм геополітичним значенням і, незважаючи на стратегічне партнерство, відносини Україна – США є диспаритетними з точки зору забезпечення національних інтересів. Головним чинником, що визначає зовнішню політику США по відношенню до будь-якої країни, є забезпечення власних національних інтересів, і США мають широкий арсенал засобів, щоб домогтися цього, Україна ж часто змушена йти на поступки, поступаючись власними інтересами, аби тільки зберегти добрі стосунки із Америкою.

Як приклади можна навести відмову України у 1998 р. від Бушарського контракту з Іраном, що передбачав побудову там атомної електростанції внаслідок прямого впливу американців. Тоді США пообіцяли Україні, що кошти, які вона могла б отримати за Бушарську АЕС, будуть компенсовані замовленнями американських виробників харківському “Хартрону”, проте це залишилося тільки обіцянками. По-друге, свіжим прикладом може слугувати згорання вигідного для України військово-технічного співробітництва з Македонією, що передбачало поставку літаків, гелікоптерів, модернізацію танків на вимогу США та Євросоюзу.

Такі дії офіційного Києва призводять до того, що Україна набуває іміджу нестабільного та безвідповідального партнера, що не виконує своїх зобов'язань, отримуючи взаємні обіцянки та пусті декларації про “стратегічне партнерство”.

Ще раз США довели, що керуються тільки власними національними інтересами в грудні 2001 р., коли ввели торгові санкції проти України, зменшивши експорт української металопродукції у відповідь на недостатні кроки нашої держави у боротьбі проти піратської аудіо- та відеопродукції.

Таким чином, можна помітити, що термін “стратегічне партнерство” до відносин України і США застосувати можна, але дивлячись яке розуміння туди вкладати. Щодо стратегічності відносин, так, для України США є стратегічним партнером у досягненні української мети – євроінтеграції, оскільки без американської підтримки Україна на осі інтересів Росія – ЄС я малою величиною, незважаючи на свою геополітичну значимість.

А ось для США Україна є не стратегічним партнером, а стратегічно важливою країною, зважаючи на свою геополітичну значимість. Підтримка України на протиположній Росії була і продовжує залишатися однією із складових американської політики. Але саме таке зацікавлення Україною лише через призму Росії дозволяє зробити висновок, що Україна для США всього лише геополітично важливий об'єкт, але аж ніяк не рівноправний партнер. І якщо у словах американських посадовців це зрозуміти дуже

важко, легше в діях, то американські геополітики говорять про це прямо [1, 61-62].

У цій статті буде розглянуто стан та перспективи розвитку двосторонніх відносин України з провідними західноєвропейськими країнами, тому що відносини України з ЄС та перспективи України щодо приєднання до ЄС буде темою окремого дослідження.

Важливість розвитку двосторонніх зв'язків України з державами Західної Європи полягає у великій геополітичній вазі цих країн, розвиненій ринковій економіці, що передбачатиме політичне та економічне партнерство, широке культурне, наукове, гуманітарне та військово-співробітництво.

Розбудова стосунків із західноєвропейськими державами створить умови для відновлення давніх політичних, економічних, культурних, духовних зв'язків України з європейською цивілізацією, прискорення демократизації, проведення ринкових реформ та оздоровлення національної економіки. Водночас таке співробітництво стане підґрунтям для розширення участі України в європейських структурах та майбутнього інтегрування її господарства до загальноєвропейського і світового економічного простору.

Оскільки основним завданням української зовнішньої політики є інтеграція до Євросоюзу, пріоритетними слід визнати відносини з країнами, що відіграють у ЄС провідні ролі. Це, на одному полюсі – Німеччина та Франція, на іншому – Великобританія.

Німеччину називають “економічним локомотивом” ЄС, тому відносинам з нею в Україні завжди надавалося особливе значення.

Базовим політичним документом, що регулює україно – німецьке співробітництво є Спільна декларація про основи відносин між Україною та Федеративною Республікою Німеччина від 9 червня 1993 р., у економічній галузі це – Угода про сприяння здійсненню і взаємний захист інвестицій (підписана 15 лютого 1993 р., набула чинності 29 червня 1996 р.), Договір про розвиток широкомасштабного співробітництва у сфері економіки, промисловості, науки і техніки (підписаний 10 червня 1993 р., набув чинності 5 листопада 1993 р.) та інші.

ФРН займає одне з провідних місць у системі зовнішньоекономічних зв'язків України і є другим, після Росії, торговим партнером. На Німеччину припадає 6% загального товарообігу України та близько третини у торгівлі з країнами Європейського Союзу. Протягом 1992–1998 рр. спостерігалось постійне збільшення товарообігу. У 1998 р. він досяг 2111,1 млн.дол. при експорті 768,6 млн.дол. та імпорті 1342,5 млн.дол. Протягом всього часу у двосторонній торгівлі між країнами зберігалось значне від'ємне для України сальдо. У 1998 р. воно дорівнювало 573,8 млн.дол. Німеччина займає шосте місце по обсягам інвестицій в українську

економіку, прямі німецькі інвестиції в економіку України станом на 1 січня 2000 р. склали 229,5 млн. дол. [8,112].

У рамках економічного співробітництва було започатковано діяльність Ради з питань економічного співробітництва. Україна користується консультативними програмами Федерального уряду Німеччини, наприклад програмою консультативно – технічної допомоги "Трансформ", що спрямована на підтримку процесу реформ в Україні. За цей час було здійснено майже 150 проєктів на суму 68 млн.марок. Значним кроком на шляху зміцнення довір'я і дружніх стосунків між двома народами і державами стало врегулювання питання про компенсаційні виплати українським громадянам - жертвам нацистських переслідувань у роки Другої світової війни. Німеччина вважається основним торгово – економічним партнером України в Західній Європі. Але позиція її щодо місця України у Європі співпадає з позицією двох інших лідерів ЄС – Франції та Великобританії. Це – загальні фрази про безпеку та стабільність у Європі та Україну як важливий елемент цієї безпеки. Західноєвропейські держави бачать Україну стабільною, ринково орієнтованою, демократичною країною, але тільки тому, що ЄС недовзі матиме з Україною спільні кордони. Тобто, можна зрозуміти, що Європі потрібна стабільна, але слабка Україна, чий товари не повинні конкурувати із західноєвропейськими. Тому українську зовнішню політику на західноєвропейському напрямі можна сміливо оголосити незадовільною [7, 6].

Метою двосторонніх відносин із західноєвропейськими країнами повинно стати формування проукраїнського лоббі у питанні вступу до ЄС, а не просто розвиток торгово – економічного співробітництва. Поки-що ж, на жаль, підтримка західноєвропейських країн євроінтеграційних намагань України обмежується визнанням того, що "Україна – європейська країна". Це означає, що Україна поки що в Європі тільки географічно, але аж ніяк не геополітично.

На сучасному етапі найактивнішим партнером України в Азійсько-Тихоокеанському регіоні є Китай. Китайську Народну Республіку визнано стратегічним партнером нашої країни. Це, фактично, є визнанням Україною постійного зростання геополітичної ваги Китаю в світі, внаслідок чого Китай поступово перетворюється із регіональної держави у державу світову, що в майбутньому може скласти конкуренцію єдиній на сьогодні наддержаві – США.

Пріоритетність китайського напрямку для зовнішньої політики нашої держави визначається передусім: великою політичною й економічною вагою Китаю у світі, і передусім в АТР; можливістю впливу КНР на міжнародні події в глобальному та регіональному масштабах; певною сумісністю економік і технічних стандартів обох країн у багатьох галузях

народного господарства; перспективністю китайського ринку для широкого асортименту вітчизняних товарів.

Для Китаю, який намагається грати на протиріччях між Заходом і Сходом, важливим є пошук союзників у Європі, одним з яких може стати Україна, крім того «українська карта» є важливою для китайсько – російських відносин [9,46]. Нині Китай залишається одним з найбільших зовнішньоекономічних партнерів України. Ми об'єктивно зацікавлені в розширенні торгово-економічного співробітництва з КНР, що зумовлено наявністю в Китаї великого ринку збуту продукції машинобудування, металургійної, хімічної, авіа-, суднобудівної та інших галузей. Зі свого боку, Китай також вбачає в Україні перспективного й важливого економічного партнера. Пекін виходить з тези про взаємо-доповнюваність економічних інтересів Китаю та України, що дає можливість, з одного боку, заповнити український ринок товарами народного споживання китайського виробництва, а з другого - використати українські перелові технології відповідно до тих програм, які сьогодні розробляються в Китаї (ракетно-космічна, авіа- та суднобудівна тощо).

Україна розглядається Пекіном як важлива європейська держава, яка не прагнуче до домінування або до військово-стратегічної переваги в регіоні. Китай планує використати співробітництво з Україною для забезпечення економічного й політичного проникнення КНР до регіону Східної та Центральної Європи. Сторони підтримують одна одну у принципових питаннях, наприклад, Україна підтримала КНР в Комісії ООН з прав людини в 1996 році, незважаючи на тиск з боку США та деяких країн ЄС. Україна підтримує і принцип "одного Китаю" та визнає уряд КНР єдиним законним урядом Китаю.

Україна також відчуває підтримку Китаю, як приклад можна навести позицію Китаю щодо «кримського питання», підтримку у міжнародних організаціях, про що може свідчити підтримка Китаєм кандидатури України на виборах непостійних членів Ради Безпеки ООН у 1999 р. [3, 58]. Слід пам'ятати, що Китай – це одна з держав, яка надала гарантії ядерної безпеки Україні і у підписаній у липні 2001 р. Спільній декларації про дружбу і всебічне співробітництво у XXI столітті китайською стороною було підкреслено, що гарантії ядерної безпеки Україні не мають часових обмежень. Торговельно-економічне співробітництво є найважливішою складовою українсько-китайських відносин.

На сьогоднішній день торгівлі відносини між Україною і КНР проходять складний етап структурної трансформації від торгівлі українськими товарами низького ступеня обробки і китайськими товарами широкого споживання переважно низької якості до торгівлі високотехнологічною, наукомісткою і високоякісною продукцією. Крім того, завершується перехід від бартерних і традиційних товарообмінних операцій до широкого впровадження валютних розрахунків. Однак, питома

вага таких форм співпраці, як спільне підприємництво, кредитування експорту, тендерні торги, лізинг тощо у структурі торгових операцій є надзвичайно малою.

Протягом кількох останніх років Китай за обсягом двосторонньої торгівлі входить до п'ятірки провідних зовнішньоторговельних партнерів України. Є підстави розраховувати на те, що у разі вірного вибору пріоритетів і вжиття низки відповідних практичних заходів КНР й у довгостроковій перспективі залишатиметься важливим зовнішньоекономічним партнером України.

1. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы. — М.: Международные отношения. — 1999. — С. 61-62.
2. Відносини Україна – США у 2001 році // Аналітична довідка МЗС України для комітетів ВРУ, січень 2002 року. - С.85-86.
3. Гайдуков Л., Лі Сін. Основна на сьогодні тенденція, Україно – китайські відносини : історія, сьогодення, перспективи // Політика і час. — 2001. — №6. — С. 58.
4. Гончар М., Москалець О. Україна на російсько – американських гойдалках // Дзеркало тижня. — 2001. — № 18. — С.7.
5. Гончарук А. Проблеми та перспективи україно – китайського співробітництва в галузі науки і техніки // Стратегічна панорама. — 1998. — №1-2. — С.39.
6. Звіт Державного Комітету статистики України про зовнішньоекономічну діяльність України у 2000 році // <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Силіна Т. „Тверезий погляд з Парижу” // Дзеркало тижня. — 2001. — № 50. — С.6.
8. Україно – німецькі відносини у 2001 році // Аналітична довідка МЗС України для комітетів ВРУ, січень 2002 року. - С.112.
9. Чжоу Сяо Пей. Китай и Украина: перспективы развития отношений // Стратегічна панорама. — 2000. — №1-2. — С.46.